

Розділ 5.
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

**5.1. Передумови управлінсько-інституційного діагностування
розвитку інформаційної економіки**

*Павловська А.С.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування,
Панков М.О., Паскаль Л.В.,
здобувачі третього рівня вищої освіти,
Черкаський державний технологічний університет*

Науковці, освітяни, представники топ-менеджменту та власники бізнесів активно формують теорію та практику розвитку інформаційної економіки, як пріоритетної сфери в системі надбань цивілізаційного руху людства. Дослідження інформаційної економіки проходять свої етапи від появи ідеї більш глибоко вивчати інформаційну діяльність, до визнання національного інтересу векторного руху до стандартів інформаційної економіки та інформаційного суспільства. Погляди науковців та аналітичні дослідження, діагностики, узагальнення та рекомендації щодо особливостей розвитку інформаційної економіки мають як свої розбіжності, так і спільні риси в отриманих висновках. Сама поява управлінсько-інституційного аналізу, цільового діагностування та закріплення потреб в відповідному знанні доводить, що таке явище слід визнавати інноваційним процесом в розвитку теорії та практики менеджменту.

Науковці наголошують, що основними характеристиками інформаційного суспільства (так званої постіндустріальної ери) є не тільки прогрес у сфері інформаційного ринку, масова інтелектуалізація процесів виробництва, але й підвищена увага до творчої та інтелектуальної праці; збільшення кількості організацій, що здійснюють господарську діяльність на принципово нових інноваційно-орієнтованих засадах; масове залучення інтелектуального та інформаційного капіталу до господарської діяльності; стрімкі процеси інформаційної соціалізації та мультикультурності у відносинах [1].

До науковців, що мають світове ім'я й розробляють теоретико-методологічні основи інформаційної економіки та інформаційного суспільства відносять Д. Белла, Ю. Канигіна, М. Кастельса, Ю. Масуда, Ф. Махлупа, М. Пората, Г. Почепцова. Українська школа представлена напрацюваннями

О. Амоші, Є. Буряка, В. Геєця, Ю. Коваленко, С. Коляденко, Р. Манна, О. Фінагіної, Д. Узбека, І. Шевчук та інших. Однак питання управлінсько-інституційного діагностування розвитку інформаційної економіки дослідженні слабо та потребують свого наукового опрацювання.

Кембриджський бізнес-словник надає тлумачення категорії інформаційна економіка як системи, в якій знання, інформація та послуги є більш цінними, ніж виробництво (технологічна революція, пов'язана з комп'ютерною та інформаційною економікою, прискорила перехід індустріально розвинених країн від виробничої економіки до економіки, що базується на послугах – а саме – інформаційної економіки)» [2].

В українській економічній енциклопедії науковці наголошують та доводять, що інформаційна економіка є «характеристикою сучасної економіки з погляду речового змісту, в якій відбувається поширення інформаційної технології у сфері матеріального і нематеріального виробництва, перетворення інформації на один із важливих факторів соціально-економічного прогресу» [3].

Тригером розвитку інформаційної економіки є: інноваційні цифрові технології, інформація та новітнє знання. Тому, інформаційна економіка базується на цифровій економіці, має конвергентний зв'язок з інноваційною та знаневою економікою. Розвиток інформаційної економіки необхідно сприймати як перехід до нового технологічного укладу та суспільних відносин, що обумовлений переосмисленням ролі інформації в розвитку кожної сфери суспільного життя та сприйняття її як стратегічного ресурсу у формуванні, захисті та реалізації національних інтересів [4, с.24].

На думку авторів та на основі цільового вивчення інформаційної економіки, як одночасно процесу, явища, цивілізаційного етапу в відтворенні господарської діяльності, дамо визначення даної науково-практичної категорії з позиції її еволюціонування. Інформаційна економіка постає гармонійним та генетичним етапом розвитку соціально-економічних відносин в процесі відтворення господарської діяльності людства на основі інституційного визнання та економіко-правового закріплення пріоритетності інформаційних ресурсів та інформаційної діяльності, перспектив інформаційно-інноваційного й інтелектуального прогресу в усіх сферах життєдіяльності.

Саме за рахунок напрацювання практики та теорії інформаційної економіки, відповідного синергетичного потоку досліджень відбувалась принципово активна та прискорена інституціоналізація знань щодо інформаційної економіки. Суть такої векторності руху знань полягає в тому, що унаслідок науково-технічної революції та науково-технічного прогресу принципово змінилися технології виробництва, сформовані новітні інструменти

створення та просування продуктів і послуг, а знання перетворилися на один з основних чинників економічного зростання національних економік і подальшого соціального прогресу відповідно до напрямів розвитку інформаційного суспільства. Якісні та кількісні зміни, загальна динаміка розвитку інформаційного суспільства й інформаційної економіки є головними показниками еволюціонування людства [5].

В світі поступово та доволі систематично розвивається напрямок статистичного вивчення та відображення станів інформаційного ринку та його сегментів, іт-сектору економіки, інформаційно-комунікаційного забезпечення управлінської діяльності та інших складових інформаційної діяльності людства, що є основою аналітичного відображення великої кількості процесів технічного та технологічного, інформаційного та інноваційного, інтелектуального та соціокультурного прогресу людства. Зародження та розвиток обліку інформаційної діяльності людства є реальним відображенням змін в економічних відносинах, особливостях відтворення національного продукту країн, діяльності регіональних та світових ринків.

Ключовим в процесі аналітико-статистичного вивчення, діагностування постає процес інституціонального визнання самостійності та господарської виокремленості інформаційної діяльності, пряма кореляція між системами управління та інформаційними ресурсами, новітнє бачення прийняття рішень на основі інформаційно-програмного забезпечення та долучення штучного інтелекту.

Накопичення знань, систематизація досвіду управлінсько-інституційного аналізу формує реальну базу щодо проведення досліджень, визначення пріоритетів та резервів регуляторного впливу, бізнес-моделювання, підвищення рівня безпеки та контролю в умовах безперервного еволюціонування й кіберзагроз. За допомогою аналітичних даних, висновків та рекомендації, напрацьованих технологій та процедур виявляються актуальні характеристики, виокремлюються проблеми та конфлікти розвитку, набувають висвітлення неочікувані сторони діяльності корпоративного сектору. Також саме на основі такої інформації формуються прогностні оцінки, розробляються сценарії та варіанти майбутнього ринків та секторів економіки, будуються тренди процесів просування планів виробничої та ринкової діяльності, обираються технології прийняття рішень, удосконалюються безпекові заходи та механізми контролю за їх виконанням. Управлінський аналіз та діагностування являють собою зв'язуючу ланку між обліком та прийняттям управлінських рішень, тому вважаються головними інструментами впливу на економіку господарюючого суб'єкту і основними компонентами забезпечення безкризового розвитку.

Передумовами такого процесу слід визнавати процеси, що забезпечують рух знань менеджменту та економіки від простого до складного, від визначень до прийняття правових норм, регуляторних актів влади. Наведемо найбільш значущі з таких процесів з позиції саме формування інституційного визнання інформаційної економіки.

1. Інституціональні процеси визнання та просування досягнень науки та техніки, ринкових змін, управлінських інновацій, соціокультурних трансформацій та модернізацій в інформаційній діяльності.

2. Інституціоналізацію окремих явищ, процесів обслуговування інформаційно-комунікаційної діяльності. Наприклад інформатизації, автоматизації, оцифрування даних виробництв та сфери послуг; розробка та впровадження електронного документообігу.

3. Накопичення інформації у вигляді звітів, експертиз, цільових запитів та проєктів, аналітичних доповідей на самих різних рівнях економіки (від підприємств, бізнесів й владних установ, національних органів статистики, міжнародних ринків).

4. Визнання інформаційної економіки, інформаційного суспільства практично існуючими та активно розвиненими етапами цивілізаційного руху людства на рівні міжнародних стандартів оцінок розвиненості національних господарських комплексів.

5. Нарощення функціонального навантаження на інформаційну діяльність, інформаційно-комунікаційні явища та процеси. Посилення уваги до оцінок станів інформаційного сектору країн, як базових показників інноваційного та інтелектуального прогресу.

6. Поява, визнання, системне поширення універсальної, міжнародної інформаційної культури, як реального інструменту менеджменту.

7. Виникнення нових інтелектуальних та інноваційних продуктів, інформаційних технологій, що стають масовими в забезпечені виробництв та управлінської діяльності, визначають майбутнє національних економік на 15-25 років. Такі процеси ще й забезпечують появу, ретельне вивчення феномену управління знаннями, як вже доволі реального майбутнього прогресивного людства.

8. Синергетичне поєднання інформаційної економіки з індустріальною в контексті галузевого прогресу, інноваційних проривів, нової управлінської якості та швидкості прийняття рішень. Виникнення нових бізнесів, галузей, знанневих ресурсів та стрімке поширення таких процесів на більшість видів людської діяльності.

9. Стрімке та мотивоване входження людства в епоху Четвертої промислової революції (Індустрія 4.0) (з 2004 р. по теперішній час), що характеризує новий підхід до виробництва, що заснований на масовому впровадженні інформаційних технологій у промисловість, автоматизацію бізнес-процесів та поширенні штучного інтелекту. Вперше термін «Індустрія 4.0» почав використовуватися у 2011 році у Німеччині для визначення (розумних) підприємств де запроваджувалися цифрові технології. Загальноживаним у науковому колі та світовому співтоваристві цей термін став завдяки президенту Всесвітнього форуму в Давосі Клауса Шваба, що є автором книги «Технології Четвертої промислової революції», яка описує позитивний так і негативний вплив таких нових технологій як штучний інтелект, робототехніка, інтернет-речей, 3-D друк, блокчейн, біотехнології на суспільно-економічний розвиток. Злиття та прогрес окреслених технологій, на думку Клауса Шваба, спричиняє четверту промислову революцію [6; 7; 8, с. 24]

10. П'ята промислова революція (з 2017 по теперішній час) передбачає трансформацію економіки шляхом впровадження цифрових технологій та штучного інтелекту. Інформаційна економіка в цей період набуває свого подальшого розвитку в стратегії «Суспільство 5.0», що впливає на процес формування національних економічних інтересів та проявляється у наступних трансформаціях:

□ відхід від концепції «закритих інновацій» на користь концепції «відкритих інновацій»;

□ зосередження на розвитку фундаментальних наукових досліджень їх подальшій практичній реалізації та комерціалізації на основі використання аналітики великих масивів даних та потенціалу суміжних галузей;

□ залучення до складу інноваційних кластерів фізичних осіб, як самостійних учасників, що є унікальним світовим досвідом;

□ активне впровадження штучного інтелекту, роботизації, інтернету-речей, біо- та нейротехнології, що стирає межі між кіберпростором та фізичним простором, відкриває унікальні можливості змін в економічній системі, в системі відносин між людьми та змінює сприйняття людини в глобалізованому світі [8, с.24].

Беручи до уваги національну економічну безпеку, що постає актуалізованим та гострим питанням в умовах військової агресії росії проти України та активних суспільних трансформацій під впливом четвертої та п'ятої промислових революцій, виникає необхідність оцінки ефективності ресурсів, що використовуються в рівневій системі організації економічних відносин, з

метою інформаційно-аналітичного обґрунтування та підтримки процесу переходу до сталого функціонування та розвитку країни. З метою реалізації цього процесу необхідно визначитися з цільовими орієнтирами, допустимими рівнями небезпеки та нормативами в забезпеченості ресурсами та організувати дієвий контроль за їх дотриманням на базі розробки та використання системи індикаторів безпечного стану на будь-якому рівні системи економічних відносин, що дозволить забезпечити ефективність та гармонійність управлінських процесів.

Управлінське наповнення процедур діагностики (аналітико-оціночного дослідження) інформаційного прогресу та інформаційного ринку є регулярним і безперервним процесом, пов'язаним з підготовкою, обґрунтуванням, прийняттям, контролем реалізації та оцінкою ефективності управлінських рішень, спрямованих на перетворення стану небезпеки на захищеність за рахунок контролю використання ресурсів, комбінування зовнішніх факторів впливу, прогнозування та моніторингу викликів та загроз економічній безпеці, їх відображення та нейтралізації з мобілізацією наявних резервів, або відомості про небезпеку до допустимого рівня.

Таким чином, враховуючи окреслені процеси та узагальнення положень розвитку інформаційної економіки, що формують теоретико-методологічну платформу в системі знань менеджменту, активують перспективу удосконалення управлінського наповнення процедур та інструментів діагностики або аналітико-оціночного дослідження інформаційного прогресу.

Стисло розглянемо ключові етапи та управлінське наповнення процедур діагностики або аналітико-оціночного дослідження інформаційного ринку, з позиції правил та методик системи знань сучасного менеджменту (рис.1).

Принципи управлінсько-інституційної діагностики інформаційного ринку: науковість; об'єктивність та достовірність; комплексність та синергетичність знань економіки та менеджменту; професійна культура; релевантність досліджень; глибина вивчення процесів та явищ; транспарентність; максимальне усунення викривлення, шумів та асиметрії інформації.

Найважливішим моментом управлінсько-інституційного діагностування розвитку інформаційної економіки є дослідження відповідності стратегії її розвитку зовнішнім викликам та наявному потенціалу, тобто аналізується якість існуючої стратегії. Стратегія розвитку передбачає наявність економічного аспекту як найбільш інформативного, у рамках якого доцільність та ефективність управлінських заходів розглядаються як невід'ємні характеристики сталого розвитку країни у довгостроковій перспективі.

Рис. 1. – Етапи та управлінське наповнення процедур діагностики (аналітико-оціночного дослідження) інформаційного ринку

Джерело: створено авторами

Таким чином, управлінсько-інституційне діагностування розвитку інформаційної економіки – це дієвий аналітичний інструмент, який не вимагає великих фінансових та часових витрат і при цьому дозволяє встановити стан інформаційної економіки на даний момент, а також окреслити перспективне, стратегічне бачення майбутнього. Проведення такої діагностики це багатоетапний процес (перевірка, аналіз, оцінка, практика), який пов'язаний із виявленням симптомів (небезпечних станів), недостатньої ефективності та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між цими станами.

Інформаційна економіка є складною системою, яка постійно змінюється та вдосконалюється. Управлінсько-інституційне діагностування розвитку інформаційної економіки може стикатися з різного роду проблемами, такими як: брак об'єктивних даних, оскільки наявні такі деструктивні явища як інформаційна асиметрія, викривлення інформації, відсутність необхідної статистичної інформації; динамічний процес інноваційних та технологічних змін, що ускладнює виявлення нових тенденцій; потреба у кваліфікованих фахівцях; відсутність відповідного методичного забезпечення.

У цьому контексті пріоритети та перспективи прогресу національних економічних систем реально залежать від якості, повноти, своєчасності управлінсько-інституційного діагностування процесів розвитку інформаційної економіки, які переважно залежатимуть від гармонійності системи знань менеджменту, як науки та практики. Ефективне управлінсько-інституційне діагностування процесів розвитку інформаційної економіки передбачає широкий спектр переваг: підвищує безпеку ухвалення рішень; сприяє визначенню дієвих цільових векторів розвитку країни в умовах інформаційної економіки; дозволяє організувати ефективний управлінський процес на будь-якому рівні системи економічних відносин; справедливість та зрозумілість управлінських дій, а, отже, прийняття рішень. Крім того, діагностичні методи надають великий обсяг інформації, а це означає, що з'являється можливість моніторингу та аналізу розвитку інформаційної економіки.

Список використаних джерел:

1. Буряк Є. В. *Інтеграційні підходи та кластерні пріоритети процесу соціалізації в системі знань регіонального менеджменту. Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Серія: Економіка: зб. наук. праць ДонДУУ. Маріуполь: ДонДУУ, 2015. Т. XVI. Вип. 296. Ч. II. С. 6–15*
2. *Cambridge Business English Dictionary (2011). Cambridge University Press. 958 p. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/>*
3. *Економічна енциклопедія. Т1./ Редкол.: С.В.Мочерний та ін.. К.:Видавничий центр «Академія», 2000. 864с.*
4. Узбек Д. А. *Аналіз трансформацій національних економічних інтересів в умовах розвитку інформаційної економіки. Економічний простір. 2022. № 182. С. 23–32.*
5. Коваленко Ю.О. *Проблеми та особливості розвитку регіонального інформаційного менеджменту: монографія. Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В., 2018. 340 с.*
6. Klaus Schwab. *The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum, 2016, p. 172 URL: <http://surl.li/trrqw>*
7. Фінагіна О.В., Бітюк І.М., Коміренко В.І. *Національні економічні інтереси розвитку українського сектору малого та середнього бізнесу: політика євроінтеграції та цільові технології hr-менеджменту. Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2022. 347 с.*
8. Узбек Д. А., Бацура Є. О., Ковальська О. В. *Трансформація національних економічних інтересів у глобальному просторі. Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків : ХНУРЕ, 2022. С. 17–26.*